

badawczych i prowadzenia osobnych studiów obejmujących zakres od biografii indywidualnych do biografii zbiorowej społeczności archiwistów polskich.

Słownik wydano starannie, jego szata graficzna nawiązuje do poprzednich tomów, z tą jednak różnicą, że oprawa ma lakierowaną okleinę papierową, a nie materiałową, jak wcześniej. Tom został zaopatrzony w funkcjonalny aparat informacyjny, który ułatwia korzystanie z wydawnictwa. Przede wszystkim pod każdym biogramem znajdują się referencje bibliograficzne odsyłające do publikacji drukowanych oraz źródeł. Pozwalają one na weryfikację treści haseł, orientują w dotychczasowej literaturze przedmiotu, a dodatkowo wskazują możliwe kierunki dalszych badań. Na początku *Słownika* znajdują się dwa wykazy skrótów. Pierwszy dotyczy nazw instytucji, tytułów czasopism i wydawnictw, drugi – wyrazów powtarzających się w hasłach. Bez obu wykazów skrótów korzystanie ze *Słownika* byłoby znacznie utrudnione, jeśli nie wręcz niemożliwe. Trzeba jednak powiedzieć, że tych skrótów jest bardzo dużo, co też nie ułatwia lektury haseł. Można zastanowić się, czy w przyszłości nie ograniczyć ich liczby do tych powszechnie stosowanych, bez wprowadzania nowych, tworzonych tylko na potrzeby tego wydawnictwa. Korzystanie ze *Słownika* ułatwia znajdujący się na początku alfabetyczny spis biogramów zamieszczonych w tomie trzecim, który zawiera następujące informacje: nazwisko i imię osoby, lata życia osoby, imię i nazwisko autora hasła, odniesienie do strony publikacji. Na końcu tomu z kolei

znajduje się spis biogramów zamieszczonych we wszystkich dotychczas wydanych tomach, co jest konieczne przy zastosowaniu systemu holenderskiego w układzie haseł. Spis ten jest uporządkowany alfabetycznie i zawiera podobne dane, jak w spisie biogramów dla poszczególnych tomów, z tą różnicą, że zamiast odniesienia do stron podaje się numer tomu.

Piotr Dymmel

***Wiedza o papierze dla konserwatorów zbiorów*, red. Władysław Sobucki, Elżbieta Jeżewska, Biblioteka Narodowa, Warszawa 2015, ss. 213**

Papier – jeden z najstarszych nośników informacji. Nietrwały, a mimo to ciągle w użytku. O tym, czym jest w istocie, w publikacji *Wiedza o papierze dla konserwatorów zbiorów* opowiadają: prof. Władysław Sobucki – pracownik Zakładu Badań Specjalistycznych i Technik Dokumentacyjnych Akademii Sztuk Pięknych w Warszawie, oraz Elżbieta Jeżewska – absolwentka tej uczelni, konserwator malarstwa.

Książka składa się z czterech rozdziałów: *Wiadomości ogólne*, *Wytwarzanie papierów metodą ręcznego czerpania*, *Maszynowa produkcja papierów* oraz *Uwagi konserwatorskie*.

Pierwszy rozdział zawiera podstawowe informacje o papierze. Podaje jego definicję oraz cechy charakterystyczne. Już na wstępie

pracy autorzy wprowadzają rozróżnienie papieru ze względu na sposób jego wytwarzania. Wyróżniają więc papiery czerpane i maszynowe, podkreślają przy tym ich istotne właściwości, m.in. gramaturę. Papiery produkowane z różnorodnych surowców organicznych, bez względu na metodę wytwarzania, mają charakterystyczną, włóknistą strukturę i tę cechę autorzy książki omawiają w osobnym podrozdziale. Następnie przechodzą do klasyfikacji wytworów papierniczych ze względu na ich przeznaczenie. Zauważają przy okazji, że zwłaszcza współcześnie galanteria papiernicza jest bardzo bogata. Można do niej zaliczyć papiery typowo użytkowe (zeszyty, papiery kserograficzne), a także stosowane do wydawnictw popularnych lub unikatowych. Inną grupę stanowią papiery do pojedynczych druków cennych, pamiątkowych czy wreszcie banknotów, które ze względu na technologię produkcji należą niejako do odrębnego działu. Osobny temat podjęty przez W. Sobuckiego i E. Jeżewską dotyczy formatów arkuszy użytkowych i stosowanych w przemyśle.

Kolejnym zagadnieniem poruszonym w książce jest historia papieru, której prezentację autorzy rozpoczęli od przypomnienia wcześniejszych materiałów pisarskich, takich jak papirus, pergamin czy tapa. W. Sobucki snuje ciekawą opowieść o wynalezieniu papieru, jego okresie arabskim, pojawieniu się pierwszych wytwórni w Europie i wreszcie w Polsce. Na tym nie koniec, bo dowiadujemy się również, jak udoskonalano technologię i skład papieru w okresie od XVII do XIX wieku.

Rozdział pierwszy publikacji *Wiedza o papierze dla konserwatorów zbiorów* zamyka część poświęconą właściwościom papierów, podzielonych na strukturalno-wymiarowe, wytrzymałościowe, optyczne, hydrofobowo-hydrofilowe, chemiczne i wreszcie właściwości specjalne, w których zawiera się odporność na starzenie.

Drugi rozdział książki autorzy poświęcili wyrabianiu papieru metodą ręcznego czerpania. Dostarcza on informacji zarówno o samym procesie wytwarzania papieru, jak również o wzmacnianiu papieru, wykańczaniu, wprowadzaniu elementów dekoracyjnych bądź znaków charakteryzujących daną manufakturę, np. filigranów. Osobnym tematem są papiery japońskie, dosyć specyficzne ze względu na włókna stosowane w ich wyrabianiu. Sposób ich pozyskiwania i budowa najczęściej używanych omówione są w osobnym podrozdziale i opatrzone zdjęciami mikroskopowymi.

Produkcji papierów maszynowych poświęcony jest trzeci rozdział monografii. Rozpoczyna go omówienie chemicznego składu drewna oraz jego budowy mikroskopowej, wpływającej na cechy papieru maszynowego. Znajdujemy tu informacje na temat metod wytwarzania mas celulozowych i ich bielenia, a także innych rodzajów mas, głównie tych gorszej jakości. Kwestię związaną z procesem wytwarzania papieru oraz towarzyszącymi temu zabiegami, poprawiającymi jego właściwości w zależności od przeznaczenia, autorzy potraktowali dosyć szczegółowo. W rozdziale znajdziemy informacje o sposobach obróbki mechanicznej

włókien, o usuwaniu zanieczyszczeń, metodach pozyskiwania odpowiedniej smarności masy papierowej, zaklejaniu, barwieniu i wypełnianiu papieru, prowadzących do powstania ostatecznego produktu. Rozdział ten w znacznym stopniu wzbogaca materiał ilustracyjny.

Rozważania W. Sobuckiego i E. Jeżewskiej kończą *Uwagi konserwatorskie*, których tematyka jest bardziej zróżnicowana niż wcześniejszych rozdziałów. W pierwszej kolejności autorzy omawiają problem kwaśnego papieru, szczególnie bliski W. Sobuckiemu, który był współtwórcą, koordynatorem, a następnie kierownikiem Wieloletniego Programu Rządowego „Kwaśny Papier”. W rozdziale skoncentrowano się na źródłach powstawania tego zjawiska, jak i na metodach odkwaszania papieru. Autorzy podkreślają, że skok cywilizacyjny oraz rozwój biurokracji wymusiły produkcję papieru taniego, a co za tym idzie, mniej trwałego. W. Sobucki przedstawia ponadto strategię ochrony zbiorów XIX- i XX-wiecznych, a więc tych najbardziej zagrożonych, choć nie najstarszych.

Rozdział kończy przegląd asortymentu papierniczego (tektury, kalki, papiery szczególnego przeznaczenia, jak chociażby papiery akwarelowe czy bibuły Whatmana) oraz dosyć szczegółowa analiza składu włóknistego papierów z charakterystyką wybranych włókien, opatrzona licznymi fotografiami.

W. Sobucki i E. Jeżewska stworzyli monografię wprowadzającą w świat wiedzy o papierze, jak może się wydawać laikowi – niedostępnej, niemalże tajemnej, w sposób bardzo przystępny, a jednocześnie na tyle

obszerny, by można było traktować tę pozycję jako podręcznik akademicki. Z pewnością książka jest niezwykle pomocna czynnym zawodowo konserwatorom zbiorów bibliotecznych i archiwalnych. Wydana na wysokogatunkowym papierze, z ciekawą szatą graficzną, opatrzona licznymi ilustracjami, fotografiami i bibliografią stanowi przydatną i interesującą lekturę. Zachęca czytelnika do pogłębiania wiedzy o papierze.

Marzanna Kędzierska

Władysław Sobucki, *Konserwacja papieru. Zagadnienia chemiczne*, Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Biblioteka Narodowa, Warszawa 2016, ss. 216

W książce *Konserwacja papieru. Zagadnienia chemiczne* Władysława Sobuckiego znajdujemy podstawowe informacje dotyczące papieru, wzbogacone o treści, które dla docelowego odbiorcy, czyli studenta, a później konserwatora zbiorów papierowych, są chlebem powszednim. Mowa tu o problemach związanych ze zniszczeniami papieru w zbiorach bibliotecznych i archiwalnych oraz metodami ich odwracania. Zagadnieniom tym poświęconych jest trzynaście rozdziałów publikacji.

Jej pierwsza część traktuje o surowcach, z których wytwarzany jest papier, i ich wpływ na jego jakość. Znajdziemy tu dane na temat